

УДК 636.32/.38
© 2015

Г.М. СЕДЛО,
доктор сільськогосподарських наук,
член-кор. НААН

С.О. ВОВК,
доктор біологічних наук

М.А. ПЕТРИШИН,
кандидат сільськогосподарських наук

*Інститут сільського господарства
Карпатського регіону НААН,
Україна
E-mail: inagrokarpat@gmail.com*

**СУЧАСНИЙ СТАН
І ОСНОВНІ НАПРЯМИ
РОЗВИТКУ ВІВЧАРСТВА
В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ**

Проаналізовано зміни, що відбулися з 1991 року в галузі вівчарства Карпатського регіону. Відзначено, як і в цілому по Україні, значне скорочення поголів'я овець – в 3,6 раза. Однак, у силу специфічних особливостей окремих областей регіону та природно-кліматичних зон, воно відбувалося менш інтенсивно. Нині тут зосереджено 21,4 % від загальної чисельності овець в країні. Обговорюються основні проблемні питання галузі та накреслено можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: Карпатський регіон, вівчарство, кооперативи, овече молоко, м'ясна продуктивність, схреювання, технологія.

Метою представленого матеріалу було проаналізувати зміни, що відбулися з 1991 року в галузі вівчарства Карпатського регіону (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Чернівецька області), відзначити специфічні особливості окремих областей та природно-кліматичних зон, основні проблемні питання галузі та накреслити можливі шляхи їх вирішення.

Робота виконана на підставі даних Державного комітету статистики за період 1991–2015 років, матеріалів наукових звітів лабораторії дрібного тваринництва Інституту сільського господарства Карпатського регіону НААН (в минулому Інституту землеробства і тваринництва західного регіону УААН), опитувань власників селянських і фермерських господарств, котрі займаються розведенням овець, публікацій, у т. ч. інтернет видань та веб-сторінок.

Дані про зміни чисельності поголів'я овець в усіх категоріях господарств по Україні та областях Карпатського регіону свідчать про те, що з 1991 по 2015 рік відбулося більш ніж у 9 разів скорочення вівцепоголів'я в Україні і в 3,6 раза по досліджуваному регіону (табл. 1). Із 2011 року намітилася позитивна тенденція до нарощування поголів'я, котра збереглася в Карпатському регіоні в наступні роки. Загальноукраїнський показник у 2015 році суттєво зменшився через тимчасово окуповані Крим та східні області.

Відзначимо і те, що зменшення поголів'я овець в Карпатському регіоні проходило менш інтенсивно, ніж у цілому по Україні. У 1991 році у чотирьох областях Західної України було зосереджено 6,2 % від загального поголів'я, 2015 року – 21,4 %, у тому числі частка Закарпатської

1. Динаміка чисельності вівцепоголів'я за 1991–2015 рр. в усіх категоріях господарств, тис.гол. [7, 8]

Регіон	Рік				
	1991	2001	2006	2011	2015
Україна	7896,2	963,1	872,2	1100,5	785,8
Карпатський регіон, у т.ч. області:	492,0	150,8	135,0	154,7	168,4
Закарпатська	247,7	73,2	81,0	102,5	114,6
Івано-Франківська	55,6	22,4	9,4	7,1	9,3
Львівська	50,5	8,2	5,2	5,4	8,7
Чернівецька	138,2	47,0	39,4	39,7	35,8

області становить 14,6 %. Найбільша чисельність овець в Україні була у 1991 році. Це було наслідком того, що в умовах самодостатньої замкненої системи, якою був Радянський Союз, і планової економіки галузь вітчарства була зорієнтована переважно на виробництво вовни. На цей вид текстильної сировини були встановлені порівняно високі ціни, а обсяги її виробництва та чисельність поголів'я регламентувалися жорсткими адміністративними заходами. Із 2000 року різко впав попит на вовну та знизилися ціни на неї, а адміністративний прес не дозволяв скорочувати (ліквідувати) поголів'я овець. Вівчарські господарства, в яких основний дохід отримували від реалізації вовни, здебільшого припинили своє існування. У регіонах, де традиційно практикувалося доїння овець і овець сири є невід'ємною складовою харчування людей (Буковина, Закарпаття, гірські

райони Івано-Франківщини), скорочення поголів'я було менш істотним.

Щільність вівцепоголів'я на 100 га сільськогосподарських угідь у Карпатському регіоні більш ніж у три рази переважає середній показник по Україні (табл. 2). Проте існують і суттєві відмінності за цим показником між окремими областями регіону. Так, цей показник у Львівській та Івано-Франківській областях нижче від середнього показника по Україні, тоді як, за даними FAOSTAT, у країнах Європи і Кавказу на 100 га сільгоспугідь припадало 32 вівці.

Сьогодні на одну тисячу жителів у Карпатському регіоні припадає значно більша кількість овець. Однак ця перевага формується виключно за рахунок Закарпатської та Чернівецької областей. Для порівняння – в країнах Європи і Кавказу цей показник становить приблизно 210 овець.

2. Щільність розміщення поголів'я овець станом на 01.01.2015 р. [6, 8]

Регіон	Поголів'я овець, голів		
	на 100 га сільгоспугідь	на тисячу жителів	
		усього	сільських
Україна	1,9	17,3	55,8
Карпатський регіон, у т.ч. області:	6,0	27,7	54,6
Закарпатська	25,3	91,0	146,7
Івано-Франківська	1,5	6,7	11,9
Львівська	0,7	3,4	8,8
Чернівецька	7,6	39,3	68,9

Різниця між середніми показниками кількості голів на тисячу сільських жителів по Україні та Карпатському регіону практично відсутня. Це можна обґрунтувати різним співвідношенням міського і сільського населення – сільське населення (14 млн) в Україні складає третину від загальної чисельності (45,4 млн), тоді як у Карпатському регіоні (6,1 млн) – половину (3,1 млн осіб сільське населення).

Основна маса вівцепоголів'я в Україні (майже $\frac{3}{4}$) зосереджена в господарствах населення. У середньому по Карпатському регіону цей показник становить 87,1 %, але тут спостерігаються значні коливання (табл. 3). Така різниця за цим показником серед областей є наслідком відмінностей у регіональних традиціях та уподобаннях місцевого населення. У жителів Львівської та низинних районів Івано-Франківської областей овечі сири та баранина не користуються особливим попитом. На Закарпатті та Буковині, в умовах тотального безробіття на селі, вівчарство слугує для забезпечення родин продуктами харчування, а також є джерелом додаткових доходів за рахунок реалізації надлишків продукції. Тут і в гірських районах Івано-Франківщини збереглася сформована століттями система полонинського утримання овець, яка, на наш погляд, є початковою формою кооперації дрібних виробників, праобразом сучасного обслуговуючого кооперативу. Її суть полягає в тому, що

маточне поголів'я дійних овець на літній період об'єднують в одну отару (300–350 гол.), яку випасають і доять наймані працівники. Власники отримують свіжий сир (або самі його виготовляють) в обсягах, відповідних до кількості переданих овець та їх молочної продуктивності. Надої молока визначають шляхом контрольних доїнь, які проводять один раз на початку сезону доїння або щомісячно.

У вівчарській галузі Карпатського регіону, як і по Україні, переважає дрібнотоварне виробництво (понад 50 % сільськогосподарських підприємств), не кажучи вже про селянські господарства, які утримують менше 100 овець. У такій ситуації обговорювати постачання будь-яких суттєвих партій продукції (баранини, овечих сирів) для реалізації на внутрішньому чи зовнішньому ринку є мало-вірогідним.

Виправити існуючу критичну ситуацію може розвиток кооперації в галузі вівчарства. Об'єднання дрібних виробників сільськогосподарської продукції в обслуговуючі кооперативи на засадах чинного законодавства (Закон України “Про сільськогосподарську кооперацію”) дозволить вирішити низку важливих проблем шляхом надання послуг, пов'язаних із виробництвом та реалізацією оптових партій продукції, яка буде відповідати вимогам сучасного ринку щодо якості та безпеки. Прикладом ефективної кооперації може бути діяльність сільськогосподарського

3. Поголів'я овець у різних категоріях господарств станом на 01.01.2015 р. [8]

Регіон	Категорії господарств, тис. гол.			Частка господарств населення, %
	усі	сільськогосп. підприємства	господарства населення	
Україна	785,8	200,8	585,0	74,4
Карпатський регіон, у т.ч. області:	168,4	21,8	146,6	87,1
Закарпатська	114,6	10,7	103,9	90,7
Івано-Франківська	9,3	2,3	7,0	75,3
Львівська	8,7	3,8	4,9	56,3
Чернівецька	35,8	5,0	30,8	86,0

обслуговуючого кооперативу “Селиський масток” у с. Нижнє Селище Хустського району Закарпатської області, послугами якого користуються 17 членів кооперативу; спільна отара його налічує більше 300 вівцематок.

Важливу роль у подоланні кризових явищ, котрі супроводжують вівчарську галузь вже 25 років, повинна відіграти просвітницька діяльність, оскільки власники особистих селянських і фермерських господарств не володіють достатнім рівнем спеціальних знань, необхідних для ефективного ведення галузі вівчарства. Базою для підвищення професійного рівня може стати створення (відродження) у господарствах науково-дослідних установ та навчальних закладів аграрного профілю ферм – племінних репродукторів з поголів'ям не менше 100 вівцематок. Такі підрозділи слугуватимуть як для розробки та впровадження інноваційних методів ведення вівчарства, так і для проведення практичних занять, семінарів і т.п. Крім цього, важливою функцією таких ферм буде вирощування і реалізація племінних тварин, що повинно мати позитивний вплив на вдосконалення продуктивних якостей овець у регіоні.

Наразі вівчарство в низинних районах Закарпатської та Чернівецької областей має комбінований м'ясо-молочнововновий виробничий напрям із розведенням традиційних для кожної області порід: тонкорунних овець типу прекос у Закарпатті, буковинського типу асканійських кросбредів і багатоплідного каракуля – у Чернівецькій.

У гірських та передгірних районах опікуються розведенням українських гірськокарпатських овець з орієнтацією на молочно-м'ясо-вовновий напрям продуктивності [2]. Основний метод підвищення молочної продуктивності овець – чистопородне розведення та впровадження в племінних господарствах оцінки величини надою маточного поголів'я за методикою

ICAR [9]. Для міжпородного схрещування з цією метою найбільш доцільно використовувати баранів словацької породи поліпшена валашка. Встановлено, що за такого схрещування помісні матки суттєво переважають чистопородних гірськокарпатських по надою за 1 лактацію, а за пристосованістю до відгінно-пасовищного утримання не поступаються останнім [3].

Впровадження машинного доїння овець та переробки молока на міні-сироварнях у низинних та передгірних районах, де не практикується відгінне утримання дійних маток, дасть можливість частково вирішити проблему дефіциту доярів, підвищити безпечність та якість овечих сирів, розширити їх асортимент за межі виробництва традиційних – бринзи і вурди [1, 4, 5].

Важливим маркетинговим прийомом, здатним суттєво підвищити реалізаційну ціну молочної продукції, а отже, і прибутковість галузі, може стати створення при таких сироварнях магазинів, дегустаційних залів, молочних кафе, зорієнтованих на обслуговування туристичних груп. Успішний досвід такої діяльності має ОСГ “Бараново” в с. Іза Хустського району, де при вівцефермі діє сироварня, міні-готель і дегустаційний зал [3].

У низинних районах Івано-Франківської та Львівської областей вівцепоголів'я представлене породами прекос, мерінофляйш, латвійською темноголовою та їх помісями від різних варіантів безсистемних схрещувань. У найближчій перспективі намічається орієнтація на виробництво високоякісної баранини для реалізації на внутрішньому ринку. Проведеними в попередні роки дослідженнями встановлено, що використання на такому маточному поголів'ї напівтонкорунних баранів асканійської селекції (асканійських кросбредів і асканійських чорноголових) сприяє підвищенню інтенсивності росту молодняку, м'ясної продуктивності та якості м'яса [1].

Висновки

Подальше вдосконалення ведення галузі вівчарства та його спеціалізація на виробництво високоякісної баранини відповідно до вимог зовнішнього ринку мають врахувати такі важливі моменти:

- генетичне вдосконалення за рахунок схрещування місцевого маточного поголів'я із плідниками спеціалізованих м'ясних порід;
- вдосконалення технології вирощування молодняку, в першу чергу за рахунок використання високоврожайних культурних пасовищ;
- створення мережі спеціалізованих бонень, здатних проводити забій овець, оцінку та сортовий розруб туш згідно з вимогами міжнародних стандартів і конкретних споживачів.

Особливо важливою проблемою у вівчарстві Карпатського регіону є реалізація вовни, ринок збуту якої, особливо в низинних

районах, практично відсутній. На місцевому ринку користується попитом лише неоднорідна гірськокарпатська вовна різного забарвлення – біла, сіра, чорна. Її використовують майстри народних промислів для виробництва традиційних ліжників, килимів і т.п. Потенційними споживачами цієї продукції переважно є туристи, відвідувачі лікувально-рекреаційних закладів, приїжджі міські жителі. Напівтонка і тонка вовна використовується в кустарному виробництві для пошиття ковдр, курток і т.п.

У Карпатському регіоні ще не використаний потенціал розвитку вівчарства, але для його реалізації необхідні суттєві інвестиції у підвищення професійних якостей вівчарських кадрів, покращення генетичних якостей тварин та вдосконалення технологічних процесів виробництва і переробки продукції.

Бібліографія

1. Вівчарство / [Г.К. Даниленко, І.Н. Топіха, В.В. Кулик та ін.]. – К.: Урожай, 1989. – 200 с.
2. Мартишин О.М. Продуктивні якості гірськокарпатських і помісних овець різних варіантів схрещування в гірській зоні Карпат: дис. ... канд. с.-г. наук: 06.02.01 / Олександра Миколаївна Мартишин. – Оброшино, 1993. – 149 с.
3. ОСГ “Бараново”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://baranovo.org>.
4. Отчет по хозяйственной теме № 844 (заключительный) “Разработать и внедрить технологию и комплект технологического оборудования для доения овец в условиях Карпат” / ВИЭСХ, НИИЗиЖ западных районов УССР; № Госрегистрации 01690057729. – М.; Львов, 1990. – 26 с.
5. Рекомендації по організації виробництва і переробки овечого молока в господарствах Української РСР: метод. рекомендації. – К.: Урожай, 1986. – 42 с.
6. Сільське господарство України (2013): статистичний збірник / Державна служба статистики України. – К., 2014. – 399 с.
7. Тваринництво України (2013): статистичний збірник / Державна служба статистики України. – К., 2014. – 212 с.
8. Чисельність худоби та птиці на 1 січня 2015 року: експрес-випуск / Державна служба статистики України. – К., 2015. – С. 1–15.
9. ICAR Recording Guidelines. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.icar.org/pages/recording_guidelines.htm.

Рецензенти – доктори сільськогосподарських наук, професори **В.В. Микитюк, П.В. Станай**